

SIGNALLINAN

nr 39 · juni 2017

Dennis Österlund och sportdykarskolan på Elba
Regalskeppet Kronan 1947–1980 – del I
John Adolfsson – med luft till 120 meter
Dyki på Gustav Vasas tid

SIGNALLINAN

Nummer 39 • juni 2017
ISSN 1650-4690
Tryck Holmbergs i Malmö

Ansvarig utgivare
Birgitta Forsén
birgittagforsen@gmail.com

Redaktör
Staffan von Arbin
staffan.arbin@gmail.com

**Grafisk formgivare
& teknisk redaktör**
Anders Gutehall
anders.gutehall@gmail.com

Upphovsrätt

Redaktionellt material © SDHF
Artiklar © respektive författare
Foton © respektive fotograf
Illustrationer © respektive illustratör

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

Omslag

En av deltagarna i sportdykarskolan på Elba 1956. Läs mer på sidan 20.

Omslagsfoto

Dennis Österlund

INNEHÅLL

Dykarledaren BIRGITTA FORSÉN	3
Regalskeppet Kronan 1947–1980 – del I BENGT GRISELL	4
Stig Insulán ny hedersmedlem STAFFAN VON ARBIN	11
Porträttet: John Adolfsson – med luft till 120 meter TOOMAS TAMME	12
Besök av CMAS ordförande och generalsekreterare BIRGITTA BJÖRKSÖ	18
Minnesord: Svenska dykresornas fader död CHRIS FLODÉN, INGRID LINDAHL & HANS ÖRNHAGEN	19
Dennis Österlund och sportdykarskolan på Elba STAFFAN VON ARBIN	20
Dykeri på Gustav Vasas tid LENNART KLOO	25
Fotografiet: Svampdykare i Tarpon Springs STAFFAN VON ARBIN	26
Ur dykarens kista: Scuba-Vision – en trotjänare KENT FORSÉN	28
Föreningsidan	30

DYKARLEDAREN

BIRGITTA FORSÉN, ORDFÖRANDE I SDHF

Med nummer 37 fick vi en ny och innehållsrik utgåva av vår medlemstidning *Signallinan*. Visserligen lät den vänta på sig, men som talesättet säger: ”Den som väntar på något gott, väntar aldrig för länge” (vad man hatade det uttrycket som barn!). Tack Staffan och Anders för ett jättefint arbete med att göra *Signallinan* till en innehållsrik, modern och snygg tidning.

Tyvärr gjorde tryckeriet misstaget att sätta ihop tidningen lite galet, men roligt nog fick vi många mejl från medlemmar som tog det som en utmaning att plocka isär och sätta ihop den på rätt sätt. Tack alla tålmodiga dykare! Tryckeriet revanscherade sig genom att skicka ut ett nytt exemplar av tidningen. Kanske kan det extra numret användas till att sprida information om SDHF och lämnas till presumtiva medlemmar?

I samband med det digitala utskick av tidningen som gick ut till medlemmarna i väntan på nytrycket hörde några medlemmar av sig och förklarade sig vara nöjda med att få *Signallinan* i digitalt format. Varför inte? Om du inte redan har framfört detta önskemål, så hör av dig.

Förra året kunde vi konstatera att vi haft besöksrekord i Dyktankhuset, men tro det eller ej – i år har antalet dagar vi har haft öppet ökat dramatiskt och därigenom även besöksantalet. Turister från hela världen blir mäkta imponerade då de besöker oss, och många är de stockholmare som blivit glatt överraskade över att äntligen ha fått sig en titt innanför de ofta stängda dörrarna.

I samband med Kulturarvsdagen i september höll vi öppet och kunde berätta om hur Dyktankhuset räddades från att jämnas med marken. Hans Örnhagen hade förberett ett intressant föredrag om detta, men det blev mer av guide turer än av föredrag denna gång.

Tack alla härliga guider som ställer upp! Nu skall vi dessutom bli fler. Tomas Jangvik har sammanställt en gedigen utbildningspärm för guider till Dyktankhuset och de första har redan gått denna utbildning. Fler är välkomna! Hör av dig om du är intresserad!

Vår hemsida är för närvarande ”bordlagd”, men vi arbetar med att hitta en bra lösning. Kalendern är i alla fall alltid uppdaterad och där kan du se när något är på gång. Vi har även en Facebooksida om du inte visste detta, kallad ”SDHF Svensk Dykeri Historisk Förening”.

Jag ser fram emot ett nytt spännande år med många roliga aktiviteter. Med önskan om en riktigt god jul och ett gott nytt år till alla!

Regalskeppet Kronan 1947–1980 – del I

TEXT: BENGT GRISELL

FOTO: PRIVAT

I två artiklar här i *Signallinan* kommer den tidigare forskningsingenjören vid Kungliga Tekniska Högskolan, Bengt Grisell, att redogöra för de händelser som så småningom ledde fram till lokaliseringen 1980 av vraket efter regalskeppet Kronan, förlist 1676 utanför Ölands ostkust. Artiklarna bygger på det föredrag som Bengt höll i Dyktankhuset den 3 december förra året. I den första artikeln, som publiceras i detta nummer, berättar Bengt om undersökningarna på Riksnnyckelns vrakplats och försöken att lokalisera vraket efter den mytomspunna Resande man.

Hur det hela började

År 1966 utgavs boken *Fynd ur djupen* av Jonas Berg. Jonas Berg var anställd på Sjöhistoriska museet i Stockholm. I boken omnämns regalskeppet Riksnnyckelns förlisning år 1628 vid Viksten söder om Nynäshamn. Samma år började Sten Ahlberg (1942–1993), min barndomsvän, och jag att dyka i Nynäshamnsområdet från Stens föräldrars båt. Året efter försökte vi lokalisera vrakplatsen vid Viksten men påträffade endast en del tegelstenar, vilket gjorde att vi var osäkra på om det verkligen var Riksnnyckelns vrak vi funnit.

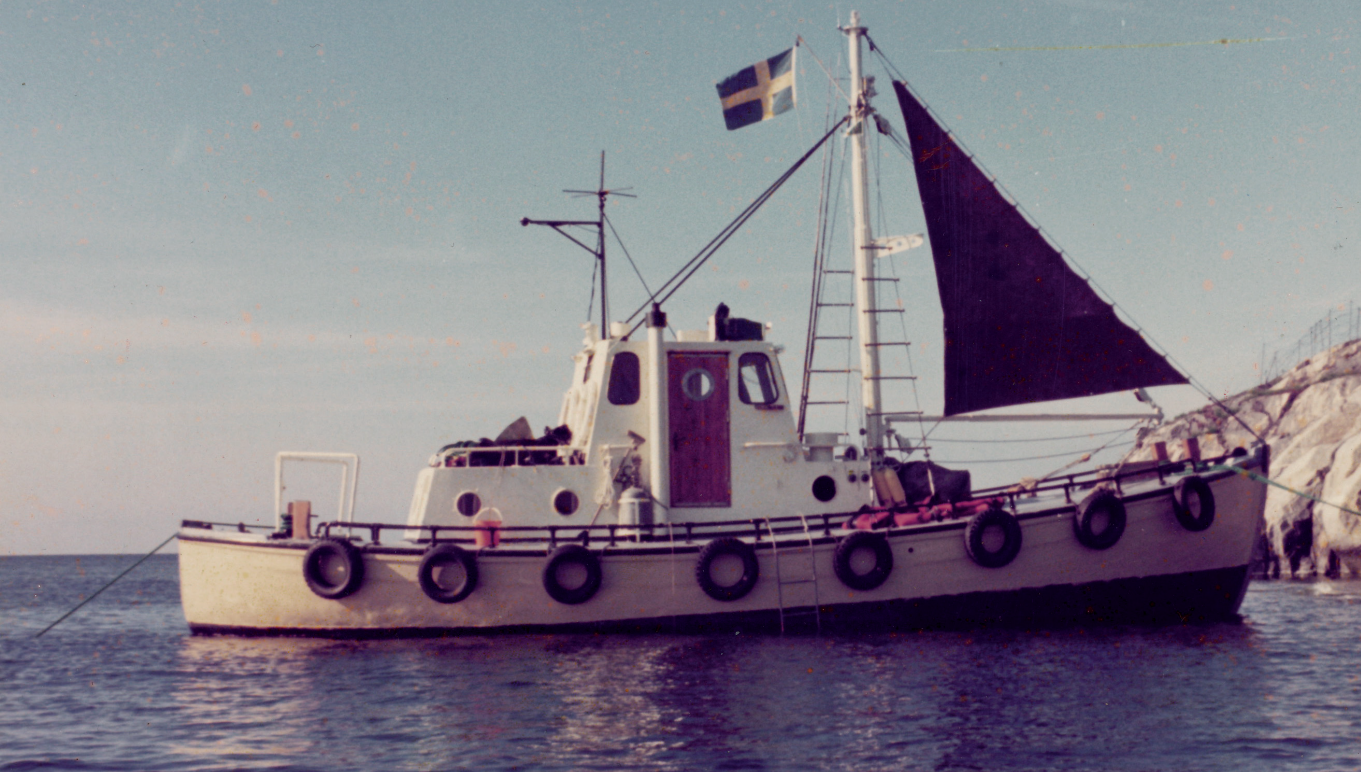
Detta år, 1967, kontaktade jag Anders Franzén på telefon för att få veta var vraket mera precis kunde finnas. Han sade då att han lagt detta med vrak på hyllan efter all kritik som riktats mot honom i denna fråga. Han berättade dock att Sjöhistoriska museet skulle ha en mer korrekt anvisning om var vraket låg på en skiss med enslinjer som han gjort. Jag kontaktade då Sjöhistoriska museet (C.O. Cederlund) och fick veta att det inte fanns något kvar av vraket, men fick via post en kopia på enslinjerna som visade var vraket skulle ligga. Anders hade undersökt plat-

sen med sin dykande vän Paul Fahlén redan 1953, men hade inte hittat något som kunde härledas till ett 1600-talsvrak. Det måste betecknas som märkligt att knappt någonting fanns kvar av vraket 1953 med tanke på hur väl man kunde beskriva vrakets för och akter samt läge år 1920.

I februari 1968 var vi några dykintresserade som köpte en mindre järnbåt – Ataman. Av alla båtar och fartyg jag har använt är denna lilla båt den jag mest har uppskattat. Jag köpte detta år också en undervattenskamera av märket Nikonos och satte mig in i undervattensfotograferingens problematik. På min institution Elektronfysik

Ataman, den första dykbåten som köptes in 1968. Foto: Sten Ahlberg.

Dykfartyget Mare Balticum fotograferat vid Söderarm våren 1975. Foto: Bengt Grisell.

vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm fanns behändigt nog ett ganska välutrustat fotolabb till mitt förfogande. Förutom fotolabb hade jag även tillgång till en mycket välförsedd verkstad, glasblåseri och kemilabb – samt alla tänkbara vetenskaper på KTH. Det är svårt att överskatta KTH:s roll i alla mina projekt.

Experiment med metalldetektor

Vi insåg snart att det mesta av Riksnnyckeln måste ligga begravt i botten, en följd av det utsatta läget för storm och is. Efter detta nedslående faktum att allt tycktes vara bärgat och det som eventuellt fanns kvar låg begravt i botten, började vi att experimentera med metalldetektorer av egen tillverkning. På den här tiden (1968) fanns inget Internet, varför informationen i äm-

net metalldetektorer – i detta fall dessutom för undervattensbruk – var minst sagt mager. Man var hänvisad till den amerikanska tidskriften *Skin Diver* som var mycket informativ rörande de flesta problemen inom undervattensverksamhet. Här annonserade också företag som tillverkade olika typer av metalldetektorer, magnetometrar med mera. En annan informativ källa rörande elektronik var tidskriften *Electronics* (1930–1984) som bekvämt nog fanns i institutionens bibliotek.

Som metalldetektorns uppfinnare får nog räknas David Edward Hughes (1831–1900). Han var född i England men tillbringade sin uppväxt i USA. År 1957 flyttade Hughes tillbaka till England och medverkade där på flera sätt till utvecklingen av telegrafan och senare också telefonen (bland annat kolkornsmikrofonen). Induktionsvågen eller induktionsbalansen, som uppfanns av Hughes år 1879, är säker-

ligen den första fungerande metalldetektorn. Den mest kända tillämpningen av induktionsbalansen som metalldetektor var när Alexander Graham Bell, telefonens uppfinnare och för övrigt en vän till Hughes, använde den vid ett misslyckat försök att lokalisera en blykula i USA:s president James A. Garfield som avlösats av Charles J. Guiteau den 2 juli 1881. Efter en hel del förfinande av induktionsbalansen gjordes ett försök den 1 augusti att lokalisera kulan, vilket inte lyckades på grund av en oförklarlig störning. Räckvidden hade vid den tidpunkten blivit cirka fem tum. Under det fortsatta utvecklingsarbetet hann presidenten tyvärr avlida den 19 september. Obduktionen visade att kulan satt utom räckhåll för induktionsbalansen men i ett ofarligt läge. Dödsorsaken var i stället infektionen i såret samt punktering av en artär, antagligen orsakad av läkarens sond.

Metalldetektorn blev allmänt tillgänglig först efter andra världskriget. Det handlade då i huvudsak om amerikanska minsökare som såldes som överskottsmateriel. Även svenska försvaret hade en minsökare, Minsökare Elektrisk m/42 (1942) med två lågvoltströr. Med transistorns införande blev metalldetektorerna betydligt mindre energikrävande vilket också medförde flera olika principer och modeller. Vi tillverkade ett mindre antal olika metalldetektorer för undervattensbruk utifrån olika elektroniska teorier. De var inte särskilt känsliga, men med deras hjälp lokaliserade vi en mängd föremål på Riksnnyckelns vrakplats som överlämnades till Sjöhistoriska museet. Aldrig tidigare hade någon använt en metalldetektor under vattnet i Sverige.

Riksantikvarieämbetet tyckte projektet med metalldetektorer var intressant. Kombinationen av naturvetenskap och humaniora väckte deras intresse och vi fick därför tillstånd att undersöka och frilägga fynd gjorda med detektorn. Sjöhistoriska museet var av en annan inställning, försiktigt uttryckt. Men med detta medgivande från Riksantikvarieämbetet kunde vi göra en ansökan hos Humanistiska Forskningsrådet för att från

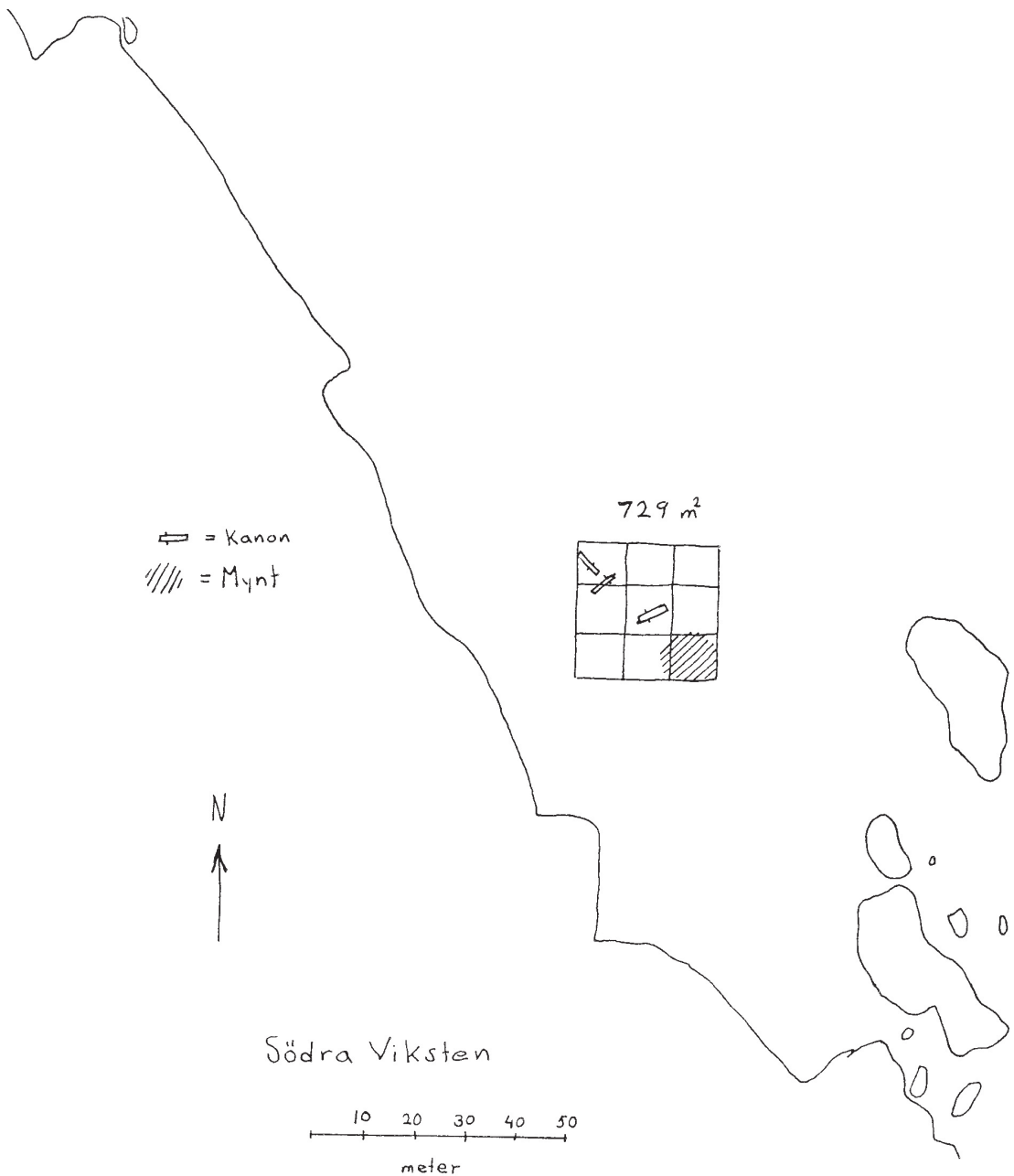
firman Littlemore Scientific Engineering Co. i England köpa in en professionell metalldetektor för undervattensbruk.

Undersökningen av Riksnnyckelns vrakplats

År 1969 experimenterade jag med min egentillverkade hålkamera på Tattranvraket i Nynäshamnområdet (se *Signallinan* 37) samt utarbetade en plan för undersökningen av Riksnnyckelns vrakplats. I slutet av 1969 beviljades vi ett anslag med sextusen kronor från Humanistiska Forskningsrådet. År 1970 hade instrumentet utgått ur produktionen och ersatts av en bättre men dyrare typ som kostade 750 pund mot tidigare 340. Trots prutning till 500 pund lyckades vi inte få ihop tillräckligt med medel. Under våren 1970 köptes lotskuttern Oskarshamn 1 (Tjb 379) in på anbud. Fartyget, som döptes om till Mare Balticum, krävde en stor arbetsinsats varför ingen undersökning genomfördes det året.

Under hösten söktes tilläggsanslag för metalldetektorinköpet som beviljades med tvåusen kronor i november 1970 – och äntligen kunde instrumentet med modellnumret 700 köpas in året därpå. En för Riksnnyckelns vrakplats anpassad metodik utarbetades med rutor om 9×9 meter, vilka i sin tur var indelade i 3×3 meterstora rutor. Metallutslag frilades med slamsug, vars ände mynnade på en flotte med nät. Fynen bärgades och överlämnades till Sjöhistoriska museet. Undersökningen under två veckor 1971 gav 607 kopparmynt, sex bitar av en bronskanon, en koppartacka samt en kanonkula.

Undersökningen under våren 1972 i två veckor resulterade i 565 kopparmynt, tre bitar av en bronskanon, tio kanonkulor samt en del av en ljusstake. Undersökningen under hösten samma år under en veckas tid resulterade i 25 kopparmynt, en bronskanon, samt tre kanonkulor. Friläggningen av kanonen tog en hel dag i anspråk. Dykningarna kunde genomföras hela dagarna

Skiss över Riksnavyens vrakplats vid Viksten, upprättad 1973 av Bengt Grisell.

eftersom djupet endast var 13 meter. Däremot tog det mycket på krafterna. Jag kommer ihåg att vi var så trötta att vi inte orkade trycka ned mekanismen på en Ronsontändare, utan var tvungna att ta till tändstickor för att tända en cigarett.

Kanonen som vi frilagt bärgades och transporterades med egen båt till Beckholmen. Den ställdes ut utanför ingången till dåvarande Vasavarvet och kan idag beskådas på Vasamuseet. Under 1973 bärgades ytterligare tre kanoner.

Böse Grete, en av de bärgade kanonerna från Riksnnyckeln. Foto: Bengt Grisell.

Markägaren, ryttmästare Olle Brodin, som hela tiden intresserat sig för vårt projekt var en mycket generös person. Han erbjöd sig att bekosta bärgningen av kanonerna som genomfördes av ett företag i Nynäshamn (AB Törnqvist & Tisén). Olle Brodin bidrog på flera andra sätt, inte minst ekonomiskt. Eftersom han kände till Anders Franzéns tidigare engagemang i Riksnnyckeln så bjöd han in honom samt dåvarande Riksantikvarien Roland Pålsson att bevista bärgningen av kanonerna vid Viksten. Det var inledningen till vårt samarbete med Anders Franzén.

Sökandet efter Resande man

År 1979 fick Anders Franzén en tjänst på KTH betald av staten. Bakgrunden till denna tjänst var ett brev till regeringen från professor Gunnar Brodin, dåvarande rektor för KTH. Anders och jag blev därmed kollegor på KTH fram till hans bortgång i december 1993. Vårt första samarbete

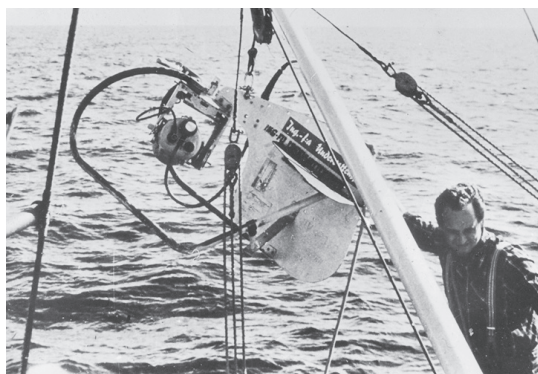
var sökandet efter skeppet Resande man som förliste 1660. Uppgårelsen var att Anders fick stå för kostnaden för förnödenheter såsom mat med mera, medan Sten och jag ställde upp med fartyget Mare Balticum och drivmedel. Eftersom Anders kände Bengt Börjeson (Ingenjörfirma Undervattensfoto) sedan tiden för Vasabärgningen, då Börjeson tog de första fotografierna av Vasa under vattnet, var han en naturlig samarbetspartner. Utan honom hade inte våra projekt varit meningsfulla. Han ägde så gott som all teknisk utrustning som behövdes för sökning under vattnet. Vi fick utnyttja den utan kostnad då den var tillgänglig.

Bengt Börjeson hade i sitt företag en lågljustv-kamera inbyggd i en så kallad släde som hade till uppgift att stabilisera och skydda kameran mot oavsiktlig kontakt med botten. Släden med lågljuskameran hade ett marknadsvärde på 130 000 kronor. Kameran var av fabrikat Grundig med objektiv Cosmicor (max bländaröppning 1,8, brännvidd 6,5 millimeter). Bildvinkeln

var 110° som reducerades till 82,7° eftersom fönstret ut mot vattnet var ett planglas (kameror med planglasfönster bör inte ha större bildvinkel än 90° – en bättre lösning är ett fönster av typen dom, se *Skin Diver* October 1970). Kameran var kompletterad med en fotomultiplikator av typen Silicone Intensifier Target (SIT) med automatisk bländare. Ljuskänsligheten var 10⁻⁵ lux – en imponerande ljuskänslighet på den tiden.

Släden hängdes under fartyget i fören och var med en vajer kopplad till en vinsch på fördäck som kunde höja eller sänka den. Kabeln från kameran, som bestod av en 12-ledare plus en koaxialledare, togs upp i aktern av fartyget. Kameran kunde panoreras och tiltas upp och ned. Ett par gånger så klipptes kabeln av genom propellern, vilket förorsakade omfattande reparationer av den komplicerade kabeln. Eftersom Mare Balticum var byggd som livräddningskryssare så var hon utrustad med en relativt sett stor propeller, vilket innebär att fartyget inte kunde framföras tillräckligt långsamt för att släden skulle komma djupt nog. Av den anledningen monterades en speciell ställning för en aktersnurra i aktern av fartyget vilket medgav en lämplig hastighet av en till två knop.

Söksområdet efter Resande man var omfattande. Eftersom förlisningsuppgifterna uppgav att vraket skulle ligga på 25 meters djup planerades sökningarna kring detta djup. Området som genomsöktes var säkerligen det då största

Den kameraslåde som användes vid sökandet efter Resande man. Artikelförfattaren till höger. Okänd fotograf.

som genomsökts med undervattens-tv. Siktbredden på 25 meters djup höll sig till sju meter och 30 kilometer avverkades på 20 timmar med en 99-procentig synbar bottenkontakt. Motsvarande undersökning med dykare skulle ha fordrat hundratals man under samma tid. ”Tidigare torde endast döda män haft längre kontinuerlig kontakt med Östersjöns botten”, för att citera Anders Franzén. Trots att söksområdet motsvarade ytan för hela Södermalm och Gamla Stan gjordes inga intressanta fynd, vilket var överraskande. Sökningarna påbörjades 1976 och fortsatte även under 1980-talet, särskilt under 1982.

År 2012 påträffade Grebbestads marinarknologiska sällskap ett vrak på 15 till 17 meters djup innanför norra udden av Norrskär som sannolikt är Resande man. Åren 1976 och 1982 sökte vi även runt hela Norrskär med vår tv-slåde, men vi höll oss då kring 25 meters djup. Hade vi använt en modern sidescan sonar hade vi säkerligen upptäckt detta vrak eftersom sökbredden på detta instrument vida överträffar synfältet hos den lågljuskamera som vi använde oss av.

Fortsättning följer i nästa nummer av *Signallinan*.

Källor

- Arkivmaterial vid Undervattensteknik, Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm.
- Bengt Grisells och Anders Franzéns egna anteckningar.
- Berg, J. 1966. *Fynd ur djupen*. Stockholm.
- Fahlén, P. 2010. *En dykares dagbok 1954*. Renskriven och redigerad av B. Grisell.
- Franzén, A. 1981. *HMS Kronan. The search for a great 17th century Swedish warship*. Stockholm.
- Grisell, B. 2016. UV-instrumentteknik vid KTH. *Signallinan* nr 37.
- Grisell, B. & Ahlberg, S. 1973. Riksnöckeln 1628. *Forum Navale* nr 28.
- Skin Diver* October 1970.

Dykare med Naválmask och AGA:s järnsäng. Fotot, som här är beskuret, finns i Sjöhistoriska museets arkiv (accessionsnummer Fo71871A) och är taget 1956. Foto: Kungliga Marinförvaltningen. CC Public Domain.

EFTERLYSNING: NAVÁL & CO

Jag söker material till en kommande artikel i *Signalinan* om dykarfirman Navál & Co. Firman startade i början av 1950-talet av de två ingenjörerna och före detta marindykarna Helge Fällman och Bårdh Östergren och hade sitt säte i Stockholm. Man tillverkade och saluförde bland annat den välkända Naválmasken som visas på bilden ovan. Eftersom det har visat sig vara svårt att få fram vederhäftig information om herrarna Fällman och Östergren och deras

verksamhet är alla upplysningar av betydelse. Likaså är dokumentation i form av produktblad, annonser och liknande av stort intresse. Jag är också mycket intresserad av att själv få dokumentera äldre dykutrustning av Naváls tillverkning.

Staffan von Arbin

Telefon: 0706 23 32 37

E-post: staffan.arbin@gmail.com

Stig Insulán ny hedersmedlem

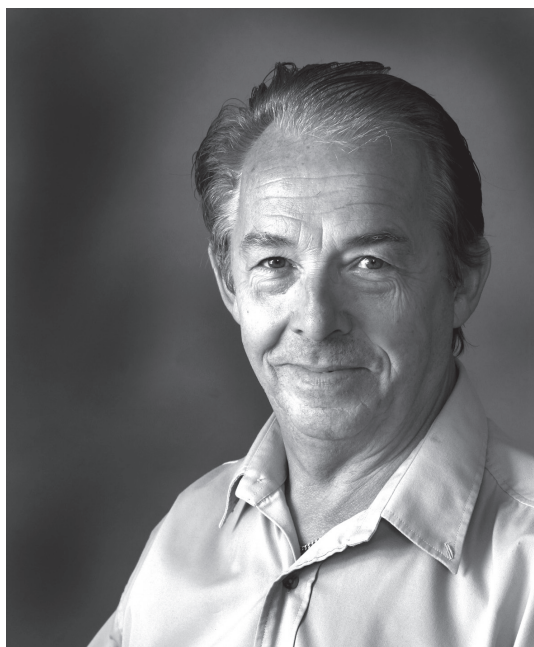
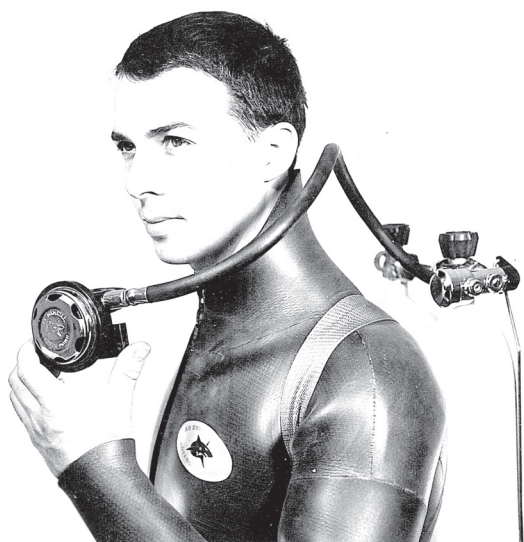
TEXT: STAFFAN VON ARBIN

FOTO: SI TECH AB

Vid årsmötet den 17 mars blev innovatören, entreprenören och mångåriga SDHF-medlemmen Stig Insulán, 76, invald som ny hedersmedlem i Svensk Dykerihistorisk Förening.

Med en bakgrund som verkstadsmekaniker och svarvare på Eriksbergsvarvet i Göteborg, värnplikt som röjdykare och en kortare anställning på dykfirmen Aqua-Sport, startade Stig 1963 firman AB Dykmateriel tillsammans med kollegorna Jan Hansson och Leif Jernäs. Flaggskeppet i produktionen var den egenhändigt konstruerade balanserade andningsregulatorn Air-Matic. Regulatorn blev en stor försäljningsmässig framgång. Efter AB Dykmateriels konkurs i början av 1970-talet köptes rättigheterna till regulatorn av Divex som fortsatte med tillverkningen under många år.

I början av 1970-talet utvecklade Stig den automatiska torrdräktsventilen, vilket ledde till

ett mångårigt samarbete med den norska dräkt-tillverkaren Viking. Senare har han i egen regi, först under firmanamnet SI Produkter och senare SI TECH, fortsatt med design och tillverkning av torrdräktsventiler, sinnrika torrhandsystem och mycket annat till fromma för världens sportdykare. Idag levererar det lilla Brastadföretaget SI TECH torrdräktsventiler till de flesta stora dräktfabrikat i världen. År 2010 valde Stig att trappa ned efter nästan 50 år i dykutrustningsbranschen och han överlät då företaget till Jonas Axelsson som tidigare var vice VD.

År 1978 var John Adolfson både testledare och en av dykledarna i samband med marinens handsktest.

PORTRÄTTET:

John Adolfsson – med luft till 120 meter

TEXT: TOOMAS TAMME

FOTO: SVEN PETTERSSON

John Adolfsson (1920–2005) var en pionjär och en av världens främsta experter inom naval be- teendeforskning och psykologi. Karriären började med forskning om kvävenarkos vilket så små- ningom förde till tankdykningar med luft till 120 meters djup. Vid tiden för den här intervjun, som ursprungligen publicerades i tidningen *Dyk* nummer 2/1987, var John pensionär men arbetade fort- farande som konsult på Marinens Dykericentrum, MDC, vilket han fortsatte med in på 2000-talet.

Att John överhuvudtaget kom in på dykning och dykmedicin var en ren slump. Det hela började under försommaren 1945. Han var då i 25-årsåldern och sjukvårdsfurir i flottan. Vid en inspektion av ubåtsförbanden i Marstrand stannade den inspek- terande kommandören till, tittade på John och frå- gade: "Är sjukvårdaren dykeriutbildad?" På detta svarade John nekande och nästa fråga blev: "Har sjukvårdaren lust att bli utbildad?" Det hade sjuk- vårdaren. Ordern till förbandschefen gavs på stäl- let och landkommenderingen gick med farlig fart.

Tungdykarkursen det handlade om hade bör- jat två dagar tidigare och efter att John väl var installerad pågick övningarna långt in på som- maren. John avslutade kursen med bra betyg och skulle i likhet med de övriga i kursen ha förlagts på dykfartyget Belos för att fortsätta med djup- dykarkursen. Men så gick det inte, i stället för att få en biljett till Hårsfjärden blev han inkallad till sin förvaltare där han fick veta att allt var ett stort misstag: "Det har begåtts ett fel. Furiren skulle ha haft en teoretisk kurs i dykning, inte hela dykkursen!"

På så sätt rättade marinen till kommandörens misstag och John återvände till sjukvården. Ändå visade det sig snart att det som hänt bara var ett

av de första stegen på den bana som på ett eller annat sätt alltid skulle ha med dykning att göra, och i fortsättningen präglade hans liv.

Djupberusning – vad är det?

Enligt John finns det en rad teorier om djupbe- rusning, men troligtvis ingen som håller full- ständig. Det är en komplex företeelse med fler frågor än svar. Vad är till exempel narkos, och vad händer fysiologiskt när en människa dricker sig berusad? Vilka mekanismer startar händelse- kedjan? När John så småningom började sina akademiska studier kastade han sig över ämnet som väckt hans nyfikenhet eftersom han själv upplevt djupberusning i samband med sin första provtryckning 1945. John berättar:

När dykutbildningen började skickades vi till Nya Varvet i Göteborg för att provtryckas i kam- mare. Där upplevde jag för första gången den där känslan av berusning och frågade efteråt läkaren på plats vad det egentligen var. Det var mycket in- tressant. Dessvärre visste han inte ett smack och tydligen var han inte heller intresserad av det.

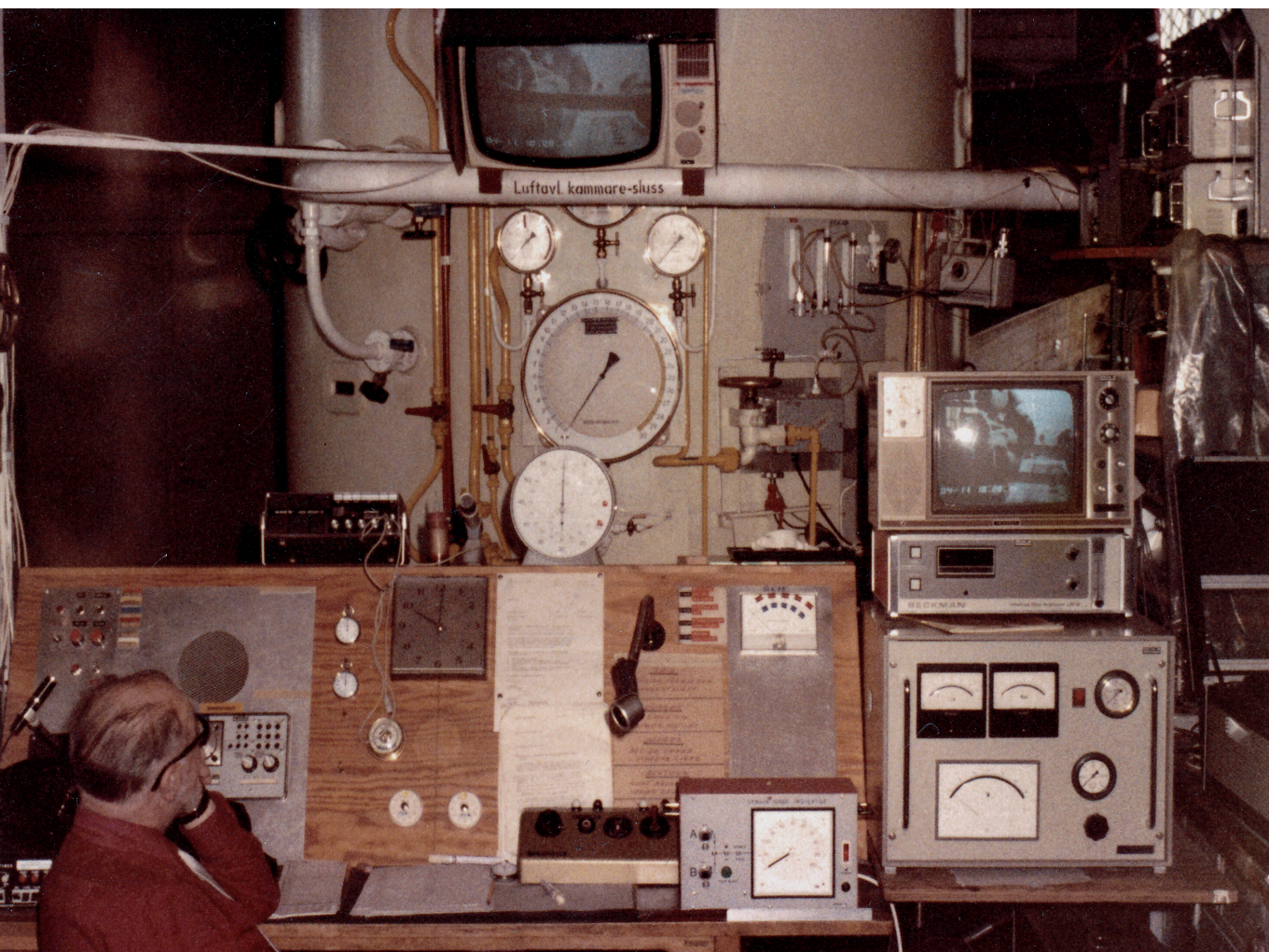
John grep sig an ämnet eftersom han upplevt det så starkt första gången. Med tiden ledde det till en trebetygsuppsats för fil. kand., en licentiatavhandling och till sist en doktorsavhandling om kvävenarkos. Han berättar vidare:

Jag var ensam på det här området när dåvarande marinöverläkaren Lasse Troell blev intresserad av ämnet. Som flaggunderofficer fick jag en tre månaders kommendering till Karolinska för att gå en kurs i navalmedicin hos Karl Magnus Hesser. Det var väldigt trevligt och jag blev faktiskt kvar tre år och tre månader, vilket så småningom ledde till en licentiatavhandling. Jag lämnade Karolinska 1963 och fortsatte min forskning på Örlogsvarvet i Stockholm. Där kom resten av forskningen och så småningom disputationen 1967.

Egentligen hade John tänkt sig att bli läkare, men ekonomi och familjeskäl lade hinder i vägen. På den tiden fanns inga studiemedel värda att nämna så i stället började han sin karriär genom att läsa "vid sidan om" på kvällsgymnasium för att ta studenten. När han sedan började studera på universitet blev studieområdet psykologi, och ganska snart slog han in på den gren som heter beteendeforskning i hyperbar miljö. Sin första undersökning genomförde han i samband med en röjdykarkurs på Skredsvik. "Om det inte hade varit för den där kommandören i Marstrand 1945 och upplevelserna i dyktanken på Nya Varvet skulle det säkert ha blivit några helt andra studier", berättar John med ett leende.

Så småningom hamnade John på Försvarets Forskningsanstalt och avdelningen för naval-

John Adolfsson framför instrumenteringen till dyktanken i Dyktankhuset 1978.

medicin. Lokaliteterna fanns på Skeppsholmen i Stockholm och till många experiment i diverse forskningsprojekt användes den gamla dyktanken på Galärvarvet (Dyktankhuset).

Till 120 meters djup

En av de allra mest intressanta provserierna med dyk till 90 meter ägde enligt John rum på Karolinska Institutet. Meningen var att, som John uttrycker det, använda det höga trycket som ett mikroskop. Det skulle förstora reaktionerna för att man lättare skulle kunna studera verkningarna. John minns tillbaka:

Vi lyckades övertala Karl Magnus Hesser att få göra några luftdyk till 90 meter, något som han efter lång tvekan gick med på. Vid den tiden fanns det inte några uppstigningstabeller för sådana dykningar, så tillsammans med en gästforskare från USA, Eric Kindvall, satte vi oss ned och konstruerade en uppsättning. Det var väl mest Kindvall som stod för arbetet eftersom han hade lärt sig mycket hos Bob Workman, som en gång i tiden konstruerade US Navys tabeller. Vi skrev därför till Bob och frågade om man kunde göra som vi hade tänkt – och det kunde man enligt honom. Att konstruera tabeller är ett komplicerat arbete med konstanter, matematiska beräkningar, mätnadsberäkningar och mycket annat innan man till sist kan pröva tabellerna i verkligheten.

När allt var uträknat och klart gick jag som förste man ned till 90 meter i kammaren utan några problem. Vi genomförde sedan vår dykserie och allt gick utmärkt, fortsätter John. Med det i bakgrunden började jag tjata på Karl Magnus för att få ett ”skott” till 120 meter också. Ingen hade tidigare gjort detta och efter mycket tvekan, faktiskt våldsamt tvekan, fick vi lov att göra det.

Under dessa dyk, i mitten av 1960-talet, genomfördes ett pionjärarbete där svenskarna var först i världen. Ingen annan hade tidigare genomfört

dykningar med bara luft till 120 meters djup. John berättar vidare:

Det var Pelle Malmgren, kapten i flottan, och jag som tog varandra i handen och gick ned till 120 meter. Under de första dykningarna hade vi bara ljudförbindelse in i kammaren, alltså utan visuell kontakt med dykarna. Den första dykningen bröts efter kort tid på 120 meter av Anders Muren som var vår dykledare. Jag minns att jag blev våldsamt arg över detta och det är nog den enda gången jag skällt ut honom så att han inte var vatten värd. Dagen efter gick Anders och Gösta Fahlman ned med mig som dykledare utanför tanken – och då bröt jag! Det lät helt enkelt förfärligt inifrån! Det var i samband med det som vi tog beslutet att det behövdes tv-övervakning inne i tanken.

När allt var klart gick Pelle och jag ner igen och nu var det över huvud taget inga problem. Vi hade förväntat oss att förlora medvetandet vid 100 meter, det trodde alla på den tiden. Men faktum är att det inte hände något alls vid någon av de 70-tal dykningar som genomfördes. Vi var som sagt först i världen och jag tror inte att någon sedan dess har upprepat de här försöken. I Philadelphia i USA skulle den amerikanska marinen genomföra en serie samtidigt som jag var i Washington. Jag erbjöd mig att hjälpa till men ingen hörde av sig. Flera månader senare fick jag veta att försöken hade misslyckats kapitalt och avbrutits. Deras dykare hade förlorat medvetandet på 110–120 meters djup. Varför det blev så förstår jag inte, vi klarade oss ju fint genom en lång provperiod.

Syrgasförgiftningen uteblev

Alla som kan något om dykfysiologi känner till akut syrgasförgiftning. När syrgasens deltryck överstiger 1,8 bar (ett värde som ofta användes vid den tiden) säger man att akut syrgasförgiftning börjar på grund av vissa enzymförändringar. Men detta inträffade aldrig vid provserien, förklarar John:

Våra dyktider varierade, men låg oftast omkring 40–50 minuter. På djupet 90–120 meter befann vi oss mellan 30 och 35 minuter. Uppstigningstiden låg sedan på mellan fem och nio timmar. Det hände aldrig någonting, vi hade inte ett spår av syrgasförgiftning! På en kongress i Amsterdam frågade jag en specialist på syrgasförgiftningar varför vi inte fick några problem när vi gick ned till 120 meter med luft. ”Jo, men ni går ju ner med luft”, blev svaret. ”Jovisst”, svarade jag, ”men syrgasens deltryck borde ju rimligen vara tillräckligt stort för att framkalla problemen?” ”Nej”, var det enda svaret jag fick utan ytterligare förklaring. Mannen var närmast sur för att vi inte fått några symptom.

En av upptäckterna vid dykningarna till 120 meter var att det verkar finnas en tillvänjningseffekt till kvävenarkos. Efter en eller ett par dykningar kunde man bemästra berusningen. Det är inte bevisat att tillvänjningen verkligen finns, men det upplevdes så. Det betyder i så fall att man som dykare måste vara extra observant på risken för djupberusning vid dykning med luft om man dyker sällan eller befinner sig i början av säsongen. Att starta med ett djupdyk kan alltså vara direkt olämpligt!

John är av åsikten att om det gäller en nödsituation och det inte finns andra lösningar så skulle man kunna skicka ned en dykare till 80–90 meter för att hjälpa någon med problem. ”Men märk väl”, säger John, ”det måste vara en van dykare som dykt mycket”.

Biverkningar

Under dykningarna till så stora djup inträffade en mängd intressanta situationer enligt John, bland annat en rad hallucinationer:

Vi hade hörlurar för att hålla kontakt och plötsligt hör jag att en försöksperson intill mig inne i kammaren börjar sjunga. Min tanke var ”Det var inte dåligt!”. Men han sjöng inte, det var en mycket

kort snutt från ett band på utsidan av kammaren där Anders Muren provade bandspelaren och sedan råkat spela upp ljudet av misstag. Men för mig varade det i flera minuter och jag var övertygad om att det var försökspersonen som sjöng. Det var så vackert som om det vore från operascenen. En klar hallucination som utlöstes av bandet.

Flera av oss upplevde dessutom synstörningar, plötsligt blev allt smått, smått, smått och knivskarpt. Jag som är närsynt och satt därinne utan glasögon såg allt med en skärpa utan like och förminskat till en tiondel. Om det var fysiologiskt betingat eller en hallucination vet vi inte.

Dykedarna som var dykvana råkade sällan ut för de här fenomenen, men de övriga drabbades då och då. Trots det visade det sig att det gick att utträtta kvalificerat arbete. Filmfotografen Bengt Börjeson var som fotograf inblandad vid ett tillfälle när han inne i kammaren filmade *Man under pressure*. John fortsätter:

Bengt berättade att han mitt under dyket tvingades byta film i filmkameran. Vad han inte sade någonting om, och som jag beundrar honom för var följande: Han upptäckte att atmosfären på 120 meter inne i kammaren påverkade filmningen eftersom den förtätade luften bröt ljuset på annat sätt än uppe vid ytan. På dykdjupet räknade han i huvudet ut hur problemet skulle lösas och korrigerade sedan skärpa och bländare på kameran. Att vrida på objektivet är ju enkelt, men att räkna ut hur stor ändringen skulle vara, det var en stor prestation!

Den fysiologiska orsaken till djupberusning vill John inte uttala sig om. Det finns ett antal teorier men ingen är hittills helt bevisad. Dessutom vill han inte kalla den kvävgasberusning utan övertrycksberusning eftersom både koldioxid och syrgas har med det hela att göra:

Jag undviker gärna det här med kvävgasberusningen, mitt intresse riktar sig numera mot beteendeforskning och psykologi. En annan mycket

Arbetsmiljön i Dyktankhuset på 1970-talet var långt ifrån moderna laboratoriers rostfria ytor och dammfria forskningsmiljö.

intressant avdelning är ergonomi, det vill säga samspelet mellan dykaren och i vårt fall verktygen – hur man till exempel ska utforma dykhandskar för att nå bästa resultat. Även om det verkar mindre viktigt har det stor betydelse för hur dykaren kommer att lyckas med sitt arbete.

Forskaren John Adolfson

Under alla år har John forskat mycket. År 1973 var han i USA och resultatet från det arbetet – en stadig lunta som står med i mängder av vetenskaplig dyklitteratur och numera anges som källmaterial – publicerades året efter. Boken, som har titeln *Perception and performance under water*, skrev han ihop med Thomas Berghage.

Sportdykning sysslade John inte med särskilt ofta. Enda gången var egentligen när han var i Västindien för att hjälpa National Oceanographic and Atmospheric Administration (NOAA) med projektet Tektite, en fast undervattensstation som användes som bostad och laboratorium för dykande vetenskapsmän. Stationen låg på tio meters djup och personalen stannade där i fem

till sex veckor. John var med som rådgivare och fick då möjlighet att sportdyka lite grann. ”Dit kom jag väl en fem–sex gånger och fick se det fantastiska undervattenslandskapet. Men där tog det också slut. Sedan dess har det mest blivit teorier och experiment”, berättar John.

År 1985 gick John i pension och arbetade sedan när han hade lust. Projektet som löpte vidare handlade om tabellredovisningar av 120-metersdyken. Efter att de blivit slutredovisade fanns inga direkta planer för framtiden, men under många år försökte John på ett eller annat sätt dra sitt strå till stacken när det handlade om dykeriutveckling.

Källor

- Adolfson, J. 1964. *Compressed air narcosis. A study of human behaviour at increased ambient pressures.* Göteborg.
- Adolfson, J. 1967. *Human performance and behaviour in hyperbaric environments.* Stockholm.
- Adolfson, J. & Berghage, T. 1974. *Perception and performance under water.* New York.

Celebert besök i Dyktankhuset: från vänster CMAS generalsekreterare Hassan Baccouche, SDHF:s Hans Örnhagen och CMAS ordförande Anna Arzhanova.

Besök av CMAS ordförande och generalsekreterare

TEXT: BIRGITTA BJÖRSKÄR

FOTO: PETER KEMPI, SVENSKA SPORTDYKARFÖRBUNDET

Svenska Sportdykarförbundet fick under Dykmässan i Nacka Strand besök av representanter från det internationella sportdykarförbundet CMAS, Confédération Mondiale des Activités Subaquatiques. Före hemresan hann de även gästa Dyktankhuset där de visades runt av Hans Örnhagen.

CMAS grundades 1959 av sportdykarorganisationer från femton länder, däribland Sve-

rige som redan året innan fått ett eget sportdykarförbund. Jacques-Yves Cousteau valdes som förbundets första ordförande. Motivet var att säkra en kvalitativt god sportdykarutbildning med gemensamma minimistandards.

Idag har CMAS medlemsförbund från 98 länder över hela världen och dessutom tillhör speciellt utvalda CMAS-dykcenter organisationen.

MINNESORD:

Svenska dykresornas fader död

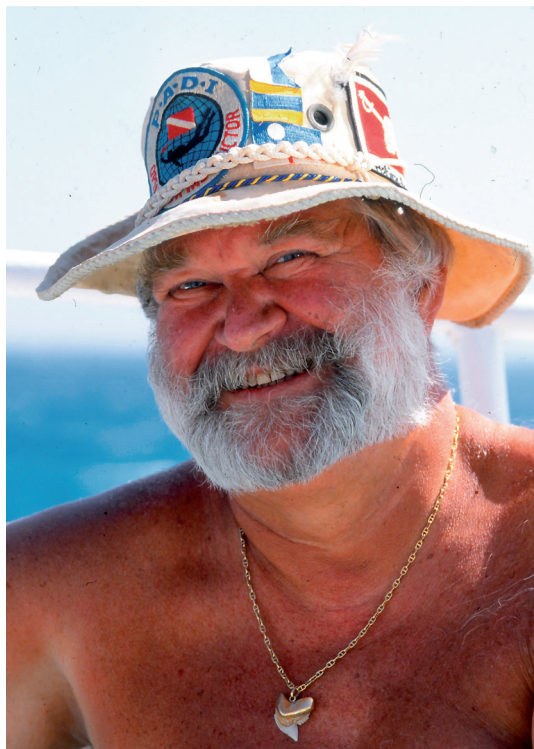
TEXT: CHRIS FLODÉN, INGRID LINDAHL & HANS ÖRNHAGEN

FOTO: PRIVAT

Pierre Weckman, grundaren av Flygfisken resor, avled i december 2016 efter en tids sjukdom. Pierre började dyka på 1950-talet och reste tidigt till exotiska dykplatser. Han var med och ”upptäckte” Maldiverna som dykparadis för sportdykning på 1970-talet. Pierre drev också ett dykcenter på Cypern med namnet Flying fish, men det är som arrangör av dykresor som de flesta av oss känner Pierre. Under devisen ”Världen över under haven” hjälpte han ressgnarna sportdykare till fantastiska upplevelser på exotiska platser jor-

Pierre i sitt rätta element. Fotot är taget i Bonaire 1981.

Pierre som många av oss minns honom.

den runt. Resedokumenterna var hela böcker sammansatta av kartor, revbeskrivningar, fiskkataloger och tips på restauranger och boenden. I dessa dokument ingick inte sällan Pierres egna foton. Han fotograferade tidigt under vatten och det finns tusentals bilder i hans arkiv. Det är som vetgirig och oerhört kunnig expert på både djurliv i haven och platser att bo på som vi minns Pierre. Det är med stor saknad vi nu konstaterar att denne gigant inom dykresebranschen inte längre finns bland oss. Pierre blev 75 år.

Dennis Österlund och sportdykarskolan på Elba

TEXT: STAFFAN VON ARBIN

FOTO: DENNIS ÖSTERLUND

Dennis Österlund (1927–2007) har med rätta kallats för "Sveriges Cousteau". Knappast någon annan enskild person har betytt så mycket för dyksportens utveckling i Sverige. Västkustens Dykarklubbs omskrivna expeditioner till Balearerna (1953) och inte minst Röda havet (1955) gjorde honom till något av en rikskändis. Han var den första professionella sportdykarinstruktören i landet och en av männen bakom företaget Aqua-Sport (sedemera Poseidon). De första lärospånen som instruktör gjorde Dennis 1956 på Elba i Medelhavet. Det var också här idén om en egen sportdykarskola hemma i Sverige väcktes.

Efter Expedition Röda havet började Dennis snart se sig om efter nya utmaningar. Han behövde inte leta så värst länge. Våren 1956 blev han erbjuden sex månaders anställning som dykinstruktör vid nyöppnade Baracuda Sports Diving Schools på den italienska ön Elba. Idag finns dykarskolor på snart sagt varje större ort, men vid den här tiden var det något helt nytt. Dykinstruktör var följaktligen ett yrke som knappast ännu existerade. Intresset, inte minst från pressen, var därför stort. Innan avfärden intervjuades Dennis i tidningen *Aftonposten* (11/5 1956) om jobbet på vad som i artikeln beskrivs som "världens första internationella dykarskola". Han uttalade sig då på detta vis:

Jag anser att jag haft turen att ramla på ett drömjobb. Jag tycker inte det finns något roligare än sportdykning och att nu få min hobby till arbete är ungefär det mesta jag vågat hoppas på.

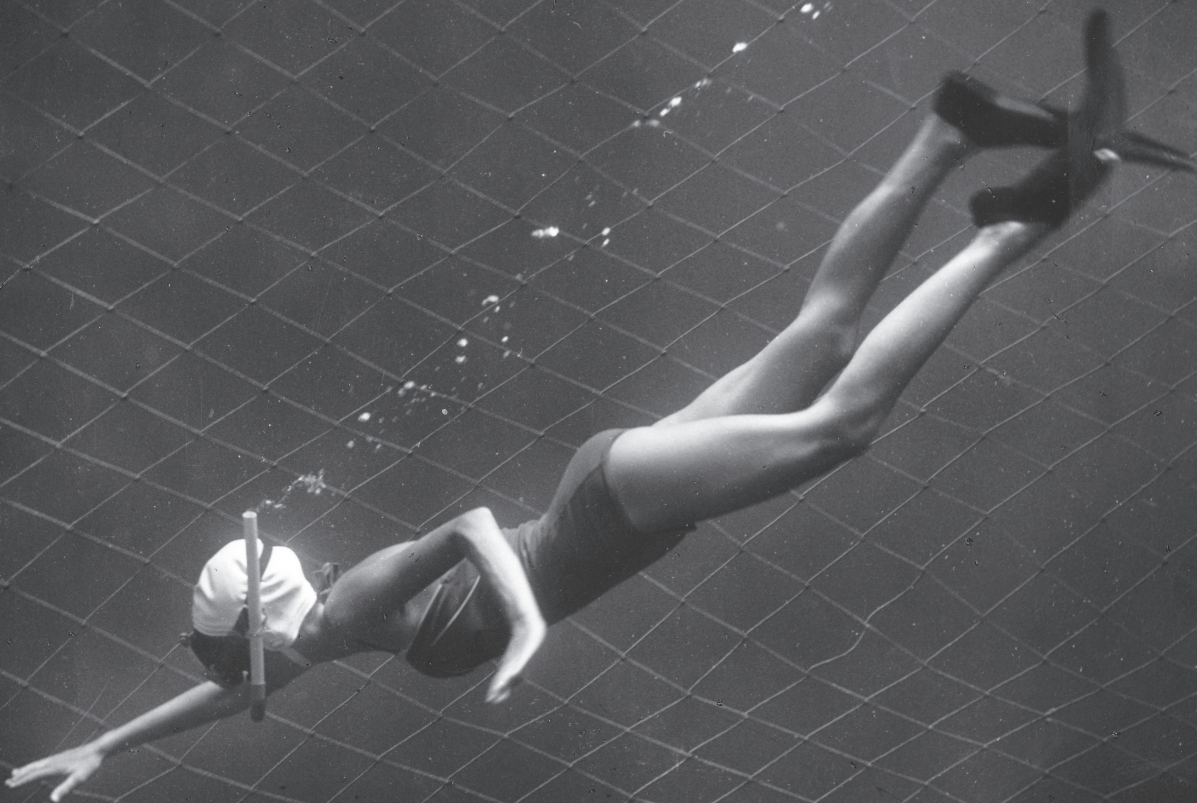
Dykarskolan var lokaliserad till den lilla turistorten Naregno, nära Porto Azzurro på den sydöstra delen av ön. Ledare var oceanografen och undervattensfotografen dr Hermann Heberlein

från Schweiz, och som skolans rådgivare fungerade Jacques Piccard (son till den kände djuphavsforskaren Auguste Piccard), ingenjören och undervattensfotografen Dimitri Rebikoff samt sportdykaren Duilio Marcante.

Enligt ett prospekt framtaget för den svenska marknaden var priset för en dykarkurs, som sträckte sig över 14 dagar, 298 kronor under högsäsong. I dagens (2017) penningvärde motsvarar

Praktisk övning i undervattensfotografering.

Vid dykarskolan lades det lika stor vikt vid fridykningsmomenten som vid dykning med apparat.

summan knappt 3 900 kronor. I detta pris ingick lån av all utrustning samt mat och logi.

Eleverna fick lära sig både fridykning och dykning med syrgas och luftapparat och fick undervisning i såväl dykningens fysiologi som i undervattensfotografering och harpunjakt. Undervattensfoto var ett av Dennis specialområden, och förutom att tjänstgöra som dykinstruktör fungerade han enligt egen utsago också som ”fototeknisk ledare” vid dykarskolan.

Stressig start

Dennis har själv livfullt skildrat tiden på Elba i en artikel i *Göteborgs-Posten* den 20 juli 1957. När Dennis, dr Heberlein och ytterligare en dykinstruktör vid namn Alfred Diener i mitten av maj anlände till det hotell som skulle inhysa dykarskolan blev de smått panikslagna. Hotell-

ägaren hade fullgjort få av sina åtaganden, och lokaler och övriga faciliteter var långt ifrån iordningställda. Av de två motorbåtar som ägaren lovat att ställa till dykarskolans förfogande syntes inte ett spår. Efter många om och men lyckades han i alla fall få fatt på två mindre roddbåtar som båda var i ett bedrävligt skick och nätt och jämnt sjödugliga. Man fick till sist också fram en gammal uttjänt utombordsmotor som man lyckades ”skrämma sporadiskt liv i”. Dennis berättar:

Jag fick sannerligen användning för min föresats att ta avigsidorna med jämnmod även om dessa vida översteg mina vildaste fantasier. Något måste göras och göras fort om skolan inte skulle bli fullständig skandal. Om en vecka väntades deltagarna till första kursen som var helt fullbelagd. För oss fanns det bara två alternativ, antingen att omedelbart vända alltsammans ryggen eller också själva försöka få ordning på det hela. Efter kort över-

läggning valde vi det senare. I all hast blev vi elektriker, renhållningskarlar, målare, byggmästare, brunnsgrävare ...

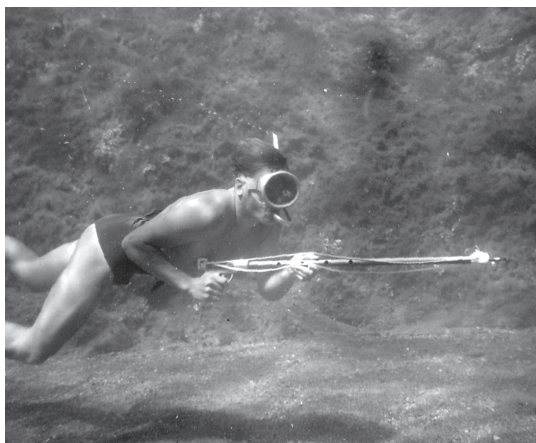
Internationellt deltagande

Trots den korta förberedelsestiden lyckades man komma någorlunda i ordning, och den 26 maj startade undervisningen planerligt för den första kullen förväntansfulla elever. Verksamheten tycks därefter ha rullat på som planerat, och den 13 oktober avslutades den sista kursen för säsongen. Dennis berättar vidare:

Vid skolan samsades flera nationer. Tyskarna dominerade och därefter kom svenskar och schweizare, följda av holländare, österrikare, engelsmän, amerikanare. Programmet omfattade 14 dagars förläggning. Den första veckan ägnades åt övningar med den s.k. lilla utrustningen som omfattar mask, snorkel och simfenor. Andra veckan plockades dykkapparaterna fram. Klockan nio varje morgon började de teoretiska lektionerna, som hölls av Alfred på tyska och av mig på svenska och engelska när så erfordrades. Omkring halv elva gick vi i vattnet i olika omgångar fram till halv ett eller ett. I värme- och vilopauserna diskuterades de gjorda erfarenheterna. Eftermiddagarna ägnades åt repetition av morgonens övningar.

Som framgår lades lika stor vikt vid fridykningsmomenten som vid dykning med apparat. Tanken bakom detta var att ge eleverna en god vattenvana och göra dem mentalt och praktiskt förberedda att kunna hantera alla tänkbara och otänkbara situationer. Dennis igen:

Våra elever vid skolan visade sig överraskande duktiga och när första kursveckan var slut hade de flesta nått det utstakade målet: säkerhet i vattnet ... Flera nybörjare nådde med återhållen andedräkt djup på 10–15 meter efter bara en veckas övning.

Per Ribbing med harpungeväret i högsta hugg.

Slagsmål med muräna

Det är värt att notera att kurserna verkar ha haft ett förhållandevis stort kvinnligt deltagande. Som nämnts var också en stor andel av eleverna svenskar – enligt en tidningsuppgift så många som ett 40-tal. En av dem var den då 24-årige Per Ribbing från Kristinehamn. Även om han idag inte kommer ihåg alla detaljer har han en tydlig minnesbild av hur han tidigt under utbildningen gjorde ett ”idiotdyk” längs ett nät och gjorde illa ena trumhinnan. På grund av detta fick han vänta till slutet av kursen för ett djupare fridyk: ”Då dök jag med Dennis som väntande kontrollant på 20 meters djup. Jag fick ett intyg på fridyk till 21 meters djup, vilket var kursrekord”, berättar Per.

En annan av Dennis elever var en 28-årig göteborgare och bekant vid namn Ingvar Elfström. Ingvar var redan aktiv sportdykare sedan flera år tillbaka och ägnade sin fritid åt att konstruera egna dykkapparater åt sig och sina dykkamrater. Apparaterna kallade han för ”Poseidon”, vilket också var namnet på den dykkar-klubb som Ingvar var drivande i. Ett par år senare skulle Dennis och Ingvar slå sina påsar ihop, med känt resultat. Men det är en helt annan historia.

Per Ribbings kursintyg, daterat den 19 augusti 1956.

URKUNDE

Herr / ~~Ernst~~ Per Ribbing

geb. am: 10. Dezember 1931 wohnhaft: Kristinehamn Schweden

Hat in der Zeit vom 5. August bis 19. August 1956

unsere Tauchsportschule besucht.

Genannte (r) nahm an folgenden Ausbildungen teil:

Ausbildung im Flossenschwimmen u. mit der kleinen Tauchausrüstung.

Theoretische u. praktische Ausbildung am Sauerstoff- u. Pressluftgerät.

Erreichte Tauchtiefe ohne Gerät 21 Meter, mit Pressluftgerät 40 Meter.
Ausbildung in der UW-Jagd und UW-Fotografie.

Folgende Tauchexkursionen wurden mitgemacht:

Cap Gardo - Insel Palmaiola

Porto Azzurro, den 19. August 1956

Baracuda Sports Diving School
Tauchsportschule
PORTO AZZURRO - Isola d'Elba (Italia)

Johann Georg Baumann
Tauchlehrer

Technischer Direktor

För Dennis bjöd vistelsen också på en del lite äventyrligare episoder. Med stort besvär lyckades han och hans instruktörskollegor bärga amforor och en ankarstock av bly från ett antikt grekiskt skeppsvrak på 60 meters djup. Han passade också på att slå personligt ”djupdykningsrekord” till 80 meter. Rekordslagningen verkar ha förlupit utan några incidenter. I en intervju i tidningen *Sportdykaren* (1/1972) berättar Dennis däremot om en händelse som enligt honom själv så när höll på att kosta honom livet:

En muräna höll på att bli mitt öde. Jag hade harpunerat ett kraftigt exemplar som dock inte fann sig i denna behandling utan slingrade sig runt harpunen och gav mig ett kraftigt hugg över handen. Jag hade oturen att få en åder helt avsliten och led mycket stor blodförlust. Sedan jag kommit upp till ytan förlorade jag medvetandet av blodförlusten och vaknade så småningom upp på ett operationsbord. Den vänlige, italienske läkaren lyckönskade mig till ett starkt hjärta, ty utan detta skulle jag aldrig ha överlevt denna pärs.

För vännen Gunnar Ekberg berättade Dennis långt senare att ett par företagsamma italienare förmodligen räddade livet på honom. Med hjälp av sina slipsar (!) lyckades de stoppa blodflödet och på så sätt förhindra att han förblödde där på stranden.

Dykarskolan en succé

Dykarskolan betecknades av Dennis som en stor succé, trots den dåliga starten. *Göteborgs-Posten* igen:

Det är ingen tvekan om att idén med sportdykarskola är storartad. Tyvärr har det visat sej att omkostnaderna på Elba blev orimligt höga och för att i år kunna bedriva undervisning har kursavgifterna kraftigt höjts. Detta tillsammans med de från Sverige ganska dyra resorna gör att

En omkring 2 000 år gammal grekisk amfora bärgas från botten.

en kurs i sportdykning i Medelhavet nu knappast ligger inom räckhåll ens för mycket kraftigt tilltagna semesterpengar. Detta och en mängd förfrågningar från hela Sverige har fått mej att fundera över möjligheterna att bedriva undervisning på svenska västkusten. Någon invänder kanske att här hemma är för kallt och det skall villigt erkännas att så varmt som i Medelhavet blir här aldrig. Men å andra sidan har jag och hundratals med mig lärt oss sportdykning här ...

Sporrad av erfarenheterna från Elba började Dennis dra upp planer för sin alldeles egna dykarskola i Grebbestad – den första i sitt slag i landet som slog upp portarna sommaren 1957. Därmed hade ännu ett viktigt kapitel i den svenska sportdykningens historia påbörjats.

Källor

- Dennis Österlunds efterlämnade handlingar.
Muntliga uppgifter från Per Ribbing, Sandviken, och Gunnar Ekberg, Malmö.
Westfeldt, L.G. 1972. Kända dykarprofiler. *Sportdykaren* nr 1.
Åhlström, P. 1956. Göteborgare lär ut sportdykning. *Aftonposten* den 11/5 1956.
Österlund, D. 1957. Som sportdykareinstruktör i Medelhavet. *Göteborgs-Posten* 20/7 1957.

Dykeri på Gustav Vasas tid

TEXT & ILLUSTRATION: LENNART KLOO (†)

Peder Månsson, munk i Vadstena kloster och sedermera biskop i Västerås stift, skrev *Stridhs-konsth* och *Stridhz-lag* år 1522, när han vistades i Rom för att bevaka klostrets äganderätt till Sankta Birgittas hus i staden. Han återkom till Sverige 1524 och dog 1534. Här följer min tolkning till någorlunda modern svenska av kapitlen 107 och 108 i *Stridhs-konsth*.

Att gå över djupa älvar

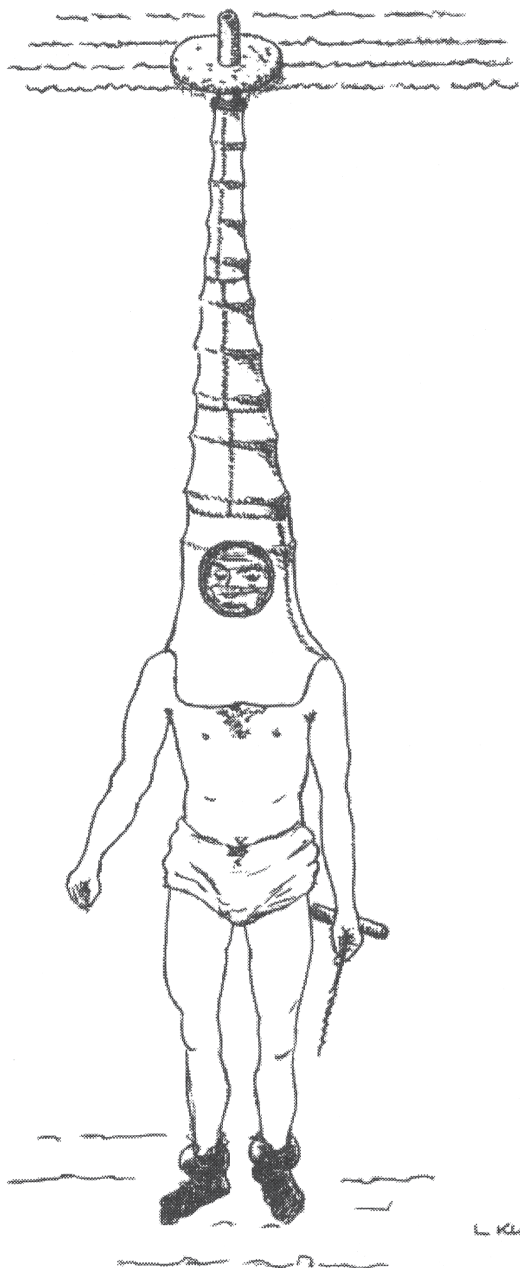
Man gör liksom en tätt sömmad säck av mjukt läder, och vid säcken en pipa av trä som plägas vid säckpipor, och den säcken bindes stadigt mitt omkring veka livet utanpå harnesket, och när man skall fara över djupa älvar eller vatten, då blåses genom pipan den säcken full som är bunden om veka livet, och pipan täppes till så att vädret (luften) ej kommer ut; då kan man gå över allsköns djup utan att nedsjunka ändå att (fastän) man inte kan simma. Det tjänar stridsfolk, skeppsfolk och fiskare.

Eller också må en simma över först med ett rep, och snarligen dra över alla andra ståendes på älvstranden.

Att gå under vattnet

Till att gå under vattnet och borra sönder fiendernas skepp och sänka dem, eller laga sina egna skepp, bygga broar, upptaga något ur djupet, eller göra något annat under vattnet, krävs denna konsten.

Man gör en kappa eller hätta av dubbelt skinn eller läder så att den räcker ned över axlarna, och

så göres av samma läder en trumma eller lur tätt sömmad, och inne i den många järntrådsringar som håller ut den luren och den skall gå upp från munnen och hakan, och överst där uppe fästes den vid en stor träpipa, och omkring denna fästes ett runt och brett korkflöte, eller något annat som flyter lätt på vattnet.

Och den trumman eller luren måste vara rätt lång och sammansömmad av många stycken, och barken som flyter bär den uppe och genom den går luften (andningen), och framför ögonen fästes en glasskiva eller glasögon tätt, och när kappan sätts på bara kroppen då limmas den tätt vid axlarna, skulderna och bröstet med ett tätt lim som görs av visco och trementina väl samman-

blandat, vilket ej lossnar i vattnet, och när den kappan skall avtagas, då smörjes kroppen med olja så att limmet desto lättare släpper. Och så kan man gå under vattnet.

Fotnot Artikeln är tidigare publicerad i *Marinarkeologisk tidskrift* nummer 3/2001 och publiceras här med benäget tillstånd från Marinarkeologiska sällskapet samt författarens anhöriga.

Källa

Månsson, P. 1845 (1522). *Peder Månssons Stridhs-konsth* 1522. Utgiven av Svenska Fornskriftssällskapet.

FOTOGRAFIET: SVAMPDYKARE I TARPON SPRINGS

TEXT: STAFFAN VON ARBIN

FOTO: OKÄND

Fotot, som är något beskuret, är egentligen ett kolorerat vykort. Det föreställer en svampdykare som antrar dykbåten med sin fångst i vattnen utanför Tarpon Springs i Florida, USA, någon gång i början av förra seklet.

Tvättsvampsindustrin i Tarpon Springs grundlades på 1880-talet, men det var inte förrän vid 1900-talets början som man började använda sig av modern tungdykarutrustning för att effektivisera arbetet. Den som introducerade svampdykningen i området var den grekiske affärsmannen John Cocoris. Cocoris rekryterade sina dykare och båtbesättningar från den grekiska övärlden där man hade en lång tradition av svampfiske. Tvättsvampsindustrin blev snabbt en av Floridas största maritima näringar.

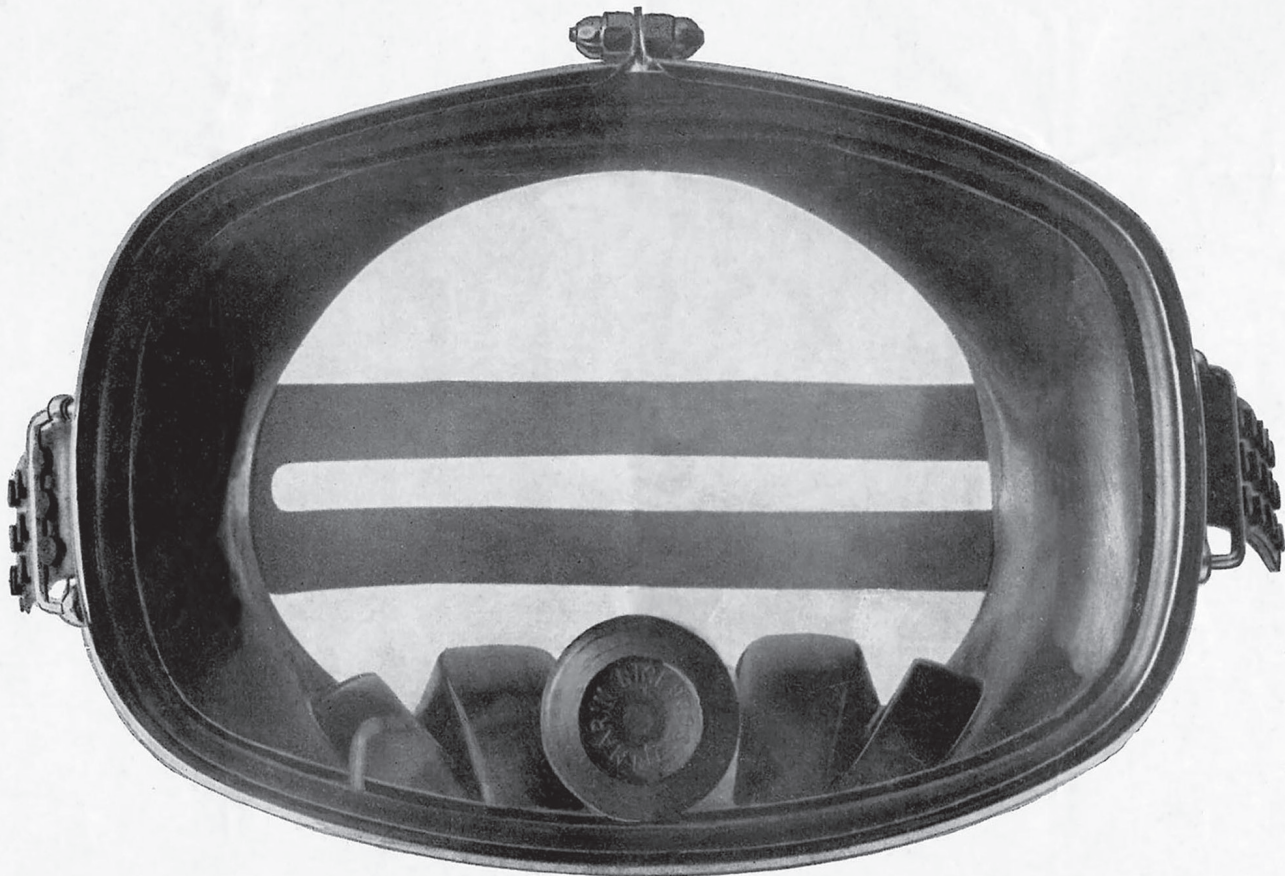
I den lilla staden Tarpon Springs var den under lång tid den absolut viktigaste.

År 1947 ledde kraftig algblomning till att en stor del av tvättsvampsbestånden i Mexikanska golfen slogs ut. Många av de som arbetat i branschen tvingades då att sadla om och satsa på räkfiske i stället. Industrin återhämtade sig så småningom, och på 1980-talet upplevde den på nytt en stor uppgång efter att Medelhavets tvättsvampsbestånd drabbats av sjukdom. Än idag finns en liten men aktiv tvättsvampsindustri i staden.

Källor

en.wikipedia.org/wiki/Tarpon_Springs,_Florida
en.wikipedia.org/wiki/John_Cocoris

SCUBA - VISION

MASQUE DE PLONGÉE

Baksidan av ett informationsblad som följde med i kartongen till Scuba-Vision.

UR DYKARENS KISTA: SCUBA-VISION – EN TROTJÄNARE

TEXT & FOTO: KENT FORSÉN

Just uppkommen ur vattnet efter den regelbundna simträningen med fenor mask och snorkel, gör sig förträffligheten med denna lätta utrustning påmind. Uppmärksamheten går särskilt till "trotjänaren" – cyklopögat Scuba-Vision med sina dryga 50 år på nacken. Tankarna går också till *Signallinan* nummer 37 och den intressanta artikeln om det första cyklopögat som var utrustat med en "näsicka", vilket påtagligt förenklade tryckutjämningen genom att man kunde knipa om näsan med fingrarna.

Pinocchio var utan tvekan en stor innovation och kom att bli mycket populär. Det är ingen överdrift att säga att den satte standarden för masker och med tiden översvämmades marknaden av liknande masker i alla tänkbara färger. Pinocchio-masken hade dock en nackdel: "Näsfickan" tog plats. I likhet med många andra masker som tillverkats under tidens gång hade Pinocchio en relativt begränsad siktvinkel och kallades av somliga lite elakt för "leksaksmask". En annan verkligt stor innovation på maskområdet var Scuba-Vision som förtjänar ett eget omnämnande. Detta cyklopöga introducerades internationellt någon gång under första hälften av 1960-talet och kom snart även till Sverige. Vid en direkt jämförelse mellan Pinocchio och Scuba-Vision avgår den senare som klar segrare.

Pinocchio förenklade tryckutjämning. Denna praktiska fördel har även Scuba-Vision, som därutöver har två andra fördelar som bidrar till att underlätta och göra dykningen bekvämare. Tömning av masken kan ske utan att dykaren behöver hålla ansiktet parallellt med vattenytan. Denna fördel kommer till sin rätt främst i samband med användandet av torrdräkt och vid dyk-

ning i kalla vatten. Kraftig böjning av huvudet bakåt kan lätt orsaka att vatten sipprar in vid halstätningen. Med Scuba-Vision kan dykaren hålla huvudet i framåtlutat naturligt läge och enkelt tömma masken utan obehag, tack vare en ventil i form av ett runt gummimembran längst ner i masken. Vad som är viktigare är att Scuba-Vision har en stor siktyta, vilket beror på att maskens glas dels är relativt stort och dels hamnar nära ansiktet. Kombinationen enkelt att tryckutjämna, bekvämt att tömma och den breda siktvinkeln gjorde Scuba-Vision till ett populärt och mycket välkommet steg i utvecklingen av masker.

Masken är tillverkad av svart gummi. Både nackbandet, glaset och gummimembranet i utblåsningsventilen går att byta vid eventuell skada eller efter mångårigt slitage. Noggrann sköljning med sötvatten efter varje användning, skydd mot direkt exponering för solljus under längre tid och förvaring svalt i mörker när den inte används, ger Scuba-Vision decenniernas livslängd. Dykning kräver funktionell och driftsäker utrustning. Denna mask lever väl upp till dessa krav. Den som trivs med Scuba-Vision har funnit en verklig trotjänare.

Originalkartongen till Scuba-Vision, vilken fortfarande finns i författarens ägo.

FÖRENINGSSIDAN

KALENDARIET

- 17/6 Dykningens dag, Forum Marinum, Åbo, Finland.
Anmälan till Juoko Moisala (jouko.moisala@dnainternet.net)
- 17–18/6 10 Internationales Klassik-Tauchertreffen, Neustadt an der Weinstrasse, Tyskland.
Anmälan till Franz Rothbrust (fr@htg-th.eu)
- 24–27/8 Nordisk dykkehistorisk treff, Larkollen, Norge.
Anmälan till Björn Kahrs (bwkahrs@online.no)
- 2/9 Classic dykträff, Axamo camping, Jönköping.
Anmälan till Thomas Helmersson (kajthomas@spray.se)
- 10/9 Kulturarvsdagen, tema ”Natur och kulturarv – miljöer med möjligheter”.
Vi håller Dyktankhuset öppet och guidar runt besökare.
- 2/12 Adventsträff i Dyktankhuset kl. 16.00. Vi bjuder på glögg och föredrag.
Separat inbjudan kommer via mejl och på hemsidan.

ETT TILLFÄLLE DU INTE FÅR MISSA!

Böckerna om dyktanken på Galärvarvet i Stockholm, Nya Varvets dyktank i Göteborg och dyktanken i Karlskrona har varit slut i flera år. SDHF har nu fått möjlighet att i samarbete med förlaget Båtdokgruppen göra ett nytryck av dessa böcker och att samla dem i en gemensam volym – *Dyktankarna*. Avsikten är att boken ska finnas tillgänglig senast i slutet av september 2017.

Du erbjuds härmed att göra en förhandsteckning av de första 150 nummerade böckerna till det förmånliga priset av 200 kronor inklusive moms och frakt. Vi avser att trycka 500 exemplar. Marknadspriset kommer att ligga på 300 kronor plus moms och frakt.

För att försäkra dig om ett exemplar av den högtintressanta kommande publikationen rekommenderar vi dig att snarast mejla din beställning till info@sdhf.se, samt att överföra relevant belopp till SDHF:s plusgiro 4400251-7 alternativt swisha summan till 1234700613. Glöm inte ange det antal böcker beställningen avser samt namn, adress, e-post och telefonnummer.

Styrelsen

Arkivbild som visar Dyktankhuset på dåvarande Galärvarvet i Stockholm. Foto: Okänd.

SVENSK DYKERIHISTORISK FÖRENING

KONTAKTUPPGIFTER

Besöksadress

Djurgårdsvägen 36 B
115 21 Stockholm

E-post

info@sdhf.se

Organisationsnummer

802422-8457

Bli medlem

Medlemsavgift 250 kr inbetalas via
plusgiro eller Swish
Ange namn, adress samt e-post

Plusgiro

4400251-7

Swish

Medlemsavgift 1236359491

Gåva 1234778940

Inköp 1234700613

Facebook

www.facebook.com/SvenskDHF/

Hemsida

www.sdhf.se

Webbredaktör

Mattias Ekholm
webmaster@sdhf.se

STYRELSE

Ordförande

Birgitta Forsén
Fredsgatan 7, 431 67 Mölndal
0707 40 50 23
birgittagforsen@gmail.com

Vice ordförande

Hans Bohlin
Sörgårdsvägen 17, 755 92 Uppsala
0736 14 84 10
gousub70@gmail.com

Sekreterare

Bert Westenberg
Box 174, 439 21 Onsala
0702 37 96 52
bert.westenberg@bredband.net

Kassör

Åke Johansson
Essingestråket 21, 112 66 Stockholm
08 13 35 70
ake.johansson@electro.se

Klubbmästare

Lars Gustafsson
Ejdervägen 31, 141 72 Segeltorp
0702 55 82 98
lars.gustafsson@interspiro.com

Ledamot

Kent Forsén
Fredsgatan 7, 431 67 Mölndal
0703 60 21 04
kent.forsen.mma@telia.com

Ledamot

Hans Örnhammen
Havrestigen 15, 137 55 Tungelsta
0732 50 39 35
hans@ornhammen.se

Suppleant

Mattias Ekholm
Sviskonvägen 28, 175 49 Järfälla
0709 42 44 12
mattias@ekholm.se

Suppleant

Hans Forsman
Hasselbacken 38, 194 38 Upplands Väsby
0734 26 38 50
hans.forsman1@icloud.com

Adjungerad

Staffan von Arbin
Skredsviks Bua 432, 451 97 Uddevalla
0706 23 32 37
staffan.arbin@gmail.com

Adjungerad

Tomas Jangvik
Taggsvampsvägen 193, 141 60 Huddinge
0706 55 50 50
tomas.jangvik@gmail.com

Adjungerad

Berndt Lennholm
Saturnusvägen 13, 854 68 Sundsvall
0763 24 25 35
berndt.lennholm@gmail.com

HEDERSMEDLEMMAR

Bertil Jung 1997 †2014
Bo Cassel 1998 †2004
Anders Muren 1999 †2001
Ingvar Elfström 2000 †1998
Bengt Börjeson 2001 †2016

Claes Lindemark 2005 †2013
Ove Dahlstedt 2006 †2015
Dennis Österlund 2008 †2007
Uno Jakobsson 2012 †2006

Åke Follin 2014
Hans Örnhammen 2014
Ulf Holm 2016
Stig Insulán 2017

Retur till:

Svensk Dykerihistorisk Förening
c/o Åke Johansson
Essingestråket 21
112 66 Stockholm

SPONSORER

Vill ditt företag vara med och sponsra Svensk Dykerihistorisk Förening och Dyktankhuset? Det finns två nivåer av sponsorskap: Silver och Guld.

Silversponsorskap kostar 2 500 kr/år och berättigar till en presentation i medlemstidningen *Signalinan*, företagslogon tryckt i färg två gånger/år i tidningen, inbjudan till aktiviteter i föreningens regi samt

företagslogo och länk på SDHF:s hemsida. Dessutom öppnas och förevisas Dyktankhuset kostnadsfritt tre gånger per år. Vid dessa tillfällen bjuds besökarna på kaffe, te och vatten.

Guldsporsorskap kostar 5 000 kr/år och berättigar till allt ovanstående men ger sponsorn tillträde till Dyktankhuset hela fem gånger under ett år.

Betalningsanvisningar finner du på sidan 31.

GULDSPONSORER

Aleris Flyg- och Dykmedicinskt Centrum
Ansell Protective Solutions
GDA Sverige

Ingenjörsmfirma Curt Nyberg AB
Interspiro AB
NDE Sweden AB

Poseidon Diving Systems
Svenska Sportdykarförbundet
SVENTAB

SILVERSPONSORER

AirMedic.se
Dan Berg
Fartygsmagasinet i Stockholm AB

HydroCosmos
SI Property & Design AB

Svensk Sjöentreprenad Malmö AB
YRGO Yrkesdykarskolan Göteborg

